

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยในเรื่อง การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่นอำเภอเชียงแสน เพื่อเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อสนับสนุนชุดโครงการ การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนท้องถิ่น อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงรายอย่างยั่งยืน เป็นการศึกษาถึงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อเส้นทางท่องเที่ยวของอำเภอเชียงแสน และพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวใหม่แบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้ศึกษา ทบทวนตำรา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางการวิจัย ในประเด็นดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว
2. แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
3. แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
4. แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

เกี่ยวกับองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวมีนักวิชาการหลายท่านสรุปไว้ใกล้เคียงกันดังนี้ คูเปอร์และ โบนิเฟส (Cooper & Boniface, 1994) กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยวเป็นสถานที่สำคัญที่จะสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ซึ่งจะต้องประกอบด้วย 4 As คือ

1. สิ่งดึงดูดใจ (Attractions)
2. การเข้าถึง (Accessibility)
3. สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities)
4. บริการเสริมที่คนในท้องถิ่นเป็นผู้จัดหาขึ้นมาเอง (Ancillary Service)

โคลิเยร์ และฮาร์ราเวย์ (Collier & Harraway, 1997) กล่าวว่าแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 3 ประการ หรือ 3 As ได้แก่

1. สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) ที่เกิดจากสถานที่ (Site) หรือเหตุการณ์ (Event) โดยสถานที่อาจเกิดจากธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้นแต่เหตุการณ์ที่น่าประทับใจเกิดจากมนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น
2. สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) หมายถึงบริเวณพื้นที่และโครงสร้างสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ที่สร้างขึ้นรองรับกิจกรรมของผู้มาเยือนและกิจกรรมในการบริหารจัดการพื้นที่ สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว การก่อสร้างปัจจัยพื้นฐาน เช่นระบบขนส่ง ระบบสื่อสาร ระบบ

สาธารณูปโภค ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็น สำหรับนักท่องเที่ยวเพราะจะช่วยให้นักท่องเที่ยวได้รับความสะดวกสบายและเป็นการสร้างภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวด้วย

3. การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว(Accessibility) ซึ่งจะต้องมีระบบขนส่ง (Transportation) ประกอบด้วยเส้นทาง ขานพาหนะ และผู้ประกอบการขนส่งเพื่อลำเลียงคนและสิ่งของไปยังจุดหมายปลายทาง

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) ได้สรุปเพิ่มเติมว่าการที่จะให้มีนักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมทรัพยากรท่องเที่ยวใด ๆ ก็ตาม มักจะขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ประการ ดังที่คูเปอร์ และฮาราเวย์ ได้กล่าวไว้แล้ว คือ

1. ทรัพยากรท่องเที่ยวจะต้องมี สิ่งดึงดูดใจ เช่น ความสวยงามของธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน สถานที่ทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น
2. ทรัพยากรท่องเที่ยวจะต้องมีเส้นทางคมนาคมเข้าถึง เป็นปัจจัยสำคัญของทรัพยากรท่องเที่ยวที่ต้องมีเส้นทางหรือโครงข่ายคมนาคมที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวนั้น ตลอดจนสามารถเชื่อมโยงกันระหว่างแหล่งท่องเที่ยวกับบริเวณใกล้เคียง
3. ทรัพยากรท่องเที่ยวจะต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวก เป็นองค์ประกอบเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้ามายังแหล่งท่องเที่ยวได้ประทับใจ เช่น บริการด้านน้ำประปา ไฟฟ้า การสื่อสาร การขนส่ง ที่พัก อาหาร นำเที่ยว แลกเปลี่ยนเงินตรา สินค้าที่ระลึก เป็นต้น

นอกจากองค์ประกอบที่แสดงศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวมาแล้ว ในทางการท่องเที่ยว ยังมี องค์ประกอบเสริมอื่นๆที่นักท่องเที่ยวต้องการ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวสมัยใหม่ ซึ่งองค์การท่องเที่ยวโลกได้สำรวจคุณสมบัติของนักท่องเที่ยวสมัยโลกไร้พรมแดนว่าเป็นกลุ่มบุคคลที่มีคุณสมบัติ และมีความต้องการ ดังนี้ (ราไพพรรณ แก้วสุริยะ , ม.ป.ป.)

1. เมื่อไปเที่ยวยังท้องถิ่นใดแล้ว ประสงค์จะมีสัมพันธภาพร่วมกัน พบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน สร้างมิตรร่วมกัน
2. เป็นผู้ที่ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ถือว่าคุณค่าของการเรียนรู้ช่วยเพิ่มพูนคุณภาพของชีวิต เรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรมของผู้คน มีความรู้ทางธรรมชาติวิทยาและระบบนิเวศของท้องถิ่นนั้น ๆ
3. มีความประทับใจและสุนทรียภาพ สนุกสนาน ตื่นเต้น ซาบซึ้ง แปลกใจและมีความทรงจำที่ดี กลุ่มที่ชอบวัฒนธรรมมีความสนใจเป็นพิเศษ อาทิ ชมโบราณสถาน การแสดงพื้นบ้าน ดนตรีพื้นบ้าน เรียนรู้การทำอาหารประจำชาติ/ท้องถิ่น
4. มีความอดทน คำนึงถึงคุณภาพชีวิต สุขอนามัย ที่พักสะอาด อาหารมีคุณค่าทางโภชนาการ มีประโยชน์ต่อร่างกาย
5. มีอาชีพมั่นคง ต้องการความปลอดภัยในการเดินทาง มีการประกันชีวิตและทรัพย์สิน
6. มีความอ่อนไหว เปราะบาง มีจิตสำนึกต่อการรักษาคุณค่าคุณภาพสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ห่วงใยต่อการเกิดผลกระทบต่อทรัพยากรทางการท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อม มีการเสริมตัว

เดินทาง มีการวางแผนการท่องเที่ยวที่ ดี โดยหาข่าวสารของแหล่งท่องเที่ยวจาก หนังสือคู่มือท่องเที่ยว Internet, E-commerce และจองการเดินทางโดยตรงทางอินเทอร์เน็ต โทรศัพท์ โทรสารมากขึ้น ใช้บริการของบริษัทนำเที่ยวน้อยลง

จากการทบทวนเอกสารข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า องค์ประกอบของการท่องเที่ยว ที่บ่งบอกถึงศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวจะต้องประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 6 ประการหรือ As คือ สิ่งดึงดูดใจ (Attractions) การเข้าถึง (Accessibility) สิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว (Amenities) และ บริการเสริมที่คนในท้องถิ่นเป็นผู้จัดหาขึ้นมาเอง (Ancillary Service) และยังมีนอกเหนือจากที่กล่าวมาอีกคือ ที่พัก (Accommodation) และ กิจกรรมทางการท่องเที่ยว (Activity) จากองค์ประกอบเหล่านี้ สามารถอธิบายเป็นภาพของการสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวได้ ดังนี้

2. แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2539) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism) ว่า หมายถึง การเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาชื่นชมและเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรู้และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ

จากพื้นฐานของนิยามความหมายดังกล่าว นักท่องเที่ยวที่เดินทางจะมุ่งแสวงหาสิ่งต่าง ๆ ต่อไปนี้คือ

1. กิจกรรมต่าง ๆ ที่ให้ประสบการณ์ที่หลากหลายได้มากขึ้น
2. ประสบการณ์จากการได้ไปเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ และ หรือ ประสบการณ์ที่ได้สัมผัสวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของสังคมที่แตกต่างจากที่ตนอยู่
3. โอกาสที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับลักษณะทางธรรมชาติ วัฒนธรรม ที่มีความแตกต่างในแต่ละพื้นที่
4. ให้มีการอนุรักษ์สภาพธรรมชาติและสมบัติทางวัฒนธรรมในพื้นที่ที่ไปชม

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2540) ให้ความเห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนด้วยเพราะ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

จากรายงานขั้นสุดท้ายการดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิง นิเวศ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย , 2542) กล่าวว่า เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

แนวความคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจึงได้รับความนิยมและแพร่หลายค่อนข้างมาก โดยในการประชุม Globe' 90 ณ ประเทศแคนาดา ได้ให้คำจำกัดความ การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนว่า หมายถึง การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่าง ๆ ของการท่องเที่ยว นี้มีความหมายถึง การจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจสังคม และความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศด้วย การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจึงมีหลักการพื้นฐาน ดังต่อไปนี้

1. Using Resource Sustainably หมายถึง การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี ทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม เป็นสิ่งสำคัญและเป็นแนวทางทำธุรกิจในระยะยาว
2. Reducing Over-consumption and Waste หมายถึง การลดการบริโภคที่มากเกินไป และการลดปริมาณของเสียที่ปล่อยออกสู่ระบบนิเวศ จะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการทำบำรุงสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายในระยะยาว และเป็นการเพิ่มคุณภาพของการท่องเที่ยว
3. Maintaining Diversity หมายถึง การรักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรม มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในระยะยาว และช่วยขยายฐานของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว
4. Integrating Tourism in Planning หมายถึง การประสานการพัฒนาการท่องเที่ยวเข้ากับกรอบแผนกลยุทธ์การพัฒนาแห่งชาติ การพัฒนาท้องถิ่น และการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม จะช่วยขยายศักยภาพการท่องเที่ยวในระยะยาว
5. Supporting Local Economy หมายถึง การท่องเที่ยวที่รองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น โดยพิจารณาด้านราคาและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมไว้ ไม่เพียงแต่ทำให้เกิดการประหยัด แต่ยังป้องกันสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูกทำลายอีกด้วย
6. Involving Local Communities หมายถึง การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของท้องถิ่นในสาขาการท่องเที่ยว ไม่เพียงแต่สร้างผลตอบแทนแก่ประชาชนและสิ่งแวดล้อมโดยรวม แต่ยังช่วยยกระดับคุณภาพการจัดการการท่องเที่ยว
7. Consulting Stakeholders and the Public หมายถึง การปรึกษาหารือกัน อย่างสม่ำเสมอระหว่างผู้ประกอบการ ประชาชนท้องถิ่น องค์กรและสถาบันที่เกี่ยวข้อง มีความจำเป็นในการที่จะร่วมงานไปในทิศทางเดียวกัน รวมทั้งร่วมแก้ปัญหา และลดข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน
8. Training Staff หมายถึง การฝึกอบรมบุคลากร โดยสอดแทรกแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาแบบยั่งยืนต่อบุคลากรท้องถิ่นทุกระดับ จะช่วยยกระดับการบริการการท่องเที่ยว
9. Marketing Tourism Responsibly หมายถึง การตลาดที่จัดเตรียมข้อมูลข่าวสารอย่างพร้อมมูลจะทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจและเคารพในสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว และจะช่วยยกระดับความพอใจของนักท่องเที่ยวด้วย

10. Undertaking Research หมายถึง การวิจัยและการติดตามตรวจสอบอย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต่อการช่วยแก้ปัญหา และเพิ่มผลประโยชน์ต่อแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวและนักลงทุน ดังนั้นในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ไม่ว่าจะใช้ชื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หาก การพัฒนาการท่องเที่ยว นั้นดำเนินการไปโดยมีความ เข้าใจถึงคุณค่าของวัฒนธรรม กิจกรรม ประเพณี วิถีชีวิต และทรัพยากรทางการท่องเที่ยว ที่สามารถดำรงไว้ซึ่งความเป็นเอกภาพ ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน คำนึงถึงความคงอยู่ของทรัพยากรธรรมชาติ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน ถือเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยว อย่างยั่งยืนทั้งสิ้น

3. แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง การท่องเที่ยวที่มีชุมชนเป็นองค์ประกอบสำคัญ และมีชุมชนเป็นศูนย์กลางของการท่องเที่ยว โดยมีชื่อเรียกว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism-CBT) สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน (2552) ได้กำหนดหลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชนไว้ 10 ประการ ดังนี้

1. ชุมชนเป็นเจ้าของ
2. ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและกำหนดทิศทาง
3. ส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง
4. ยกระดับคุณภาพชีวิต
5. มีความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม
6. คงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น
7. ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม
8. เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์
9. เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนท้องถิ่น
10. มีการกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ของชุมชน

องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จึงต้องมี

1. ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีวิถีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

2. องค์กรชุมชน ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์ หรือผู้มีความรู้และทักษะในเรื่องต่าง ๆ ที่หลากหลาย ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

3. การจัดการ มีกฎกติกา ในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและการท่องเที่ยว มีองค์กรและมีกลไกในการทำงานเพื่อจัดการท่องเที่ยวและสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการ

พัฒนาชุมชน โดยรวมได้ อีกทั้งมีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม และมีกองทุนของชุมชนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

4. การเรียนรู้ โดยลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการเรียนรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง มีระบบการจัดการให้ เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน รวมไปถึงการสร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2544) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในปัจจุบัน จะเป็นในรูปแบบของการ จัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และเน้นในเรื่องการนำชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยวขึ้น ๆ เข้ามาร่วมในกระบวนการจัดการในทุก ๆ ขั้นตอน ดังนั้นจึงทำให้เกิดแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนขึ้นมา ซึ่งจะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มักจะเริ่มต้นจาก การวางแผนการพัฒนา และการบริหารที่จะให้ทรัพยากรทางธรรมชาติและองค์ประกอบด้านอื่น ๆ เกิดความยั่งยืน และรากฐานความพร้อมของชุมชนท้องถิ่นนั้น ต้องพร้อมที่จะเข้าร่วมกันจัดการ โดยการกระตุ้นให้ชุมชนและผู้บริหารการท่องเที่ยวในท้องถิ่น ค้นหาประวัติศาสตร์ ตำนาน ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นเสียก่อน จนเกิดความเข้าใจอันถ่องแท้เกี่ยวกับความเป็นมาของท้องถิ่น ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับท้องถิ่นนี้ จนเป็นเครื่องมือสำคัญในการกำหนดทิศทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมต่อไป

นอกจากนี้ ความรู้ใหม่ที่ เกิดขึ้น ยังเป็นแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการให้ความรู้กับนักท่องเที่ยวหรืออาจเป็นที่มาของคำโฆษณา ตลอดจนสัญลักษณ์ประจำถิ่น ซึ่งชุมชนและผู้บริหารที่มีความพร้อมและมีความเข้าใจในคุณค่าของทรัพยากรท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตนเท่านั้น จึงจะสามารถรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวในท้องถิ่นให้ยั่งยืนได้

จะเห็นได้ว่า การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น จะต้องมีการบริหารจัดการโดยเริ่มที่ชุมชนเป็นศูนย์กลางเป็นอันดับแรก เพื่อการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นจะได้คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม การกำหนดทิศทางโดยชุมชน และจัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชนและชุมชน โดยมีบทบาทเป็นเจ้าของและมีสิทธิ์ในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือนทั้งนี้จะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม องค์กรชุมชน การจัดการ และการเรียนรู้

4. แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นสิ่งสำคัญในการทำให้การปฏิบัติงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นวิธีการ (Means) สำคัญที่จัดว่าเป็นหัวใจสำคัญประการหนึ่ง และเป็นสาระสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมรูปแบบ มีแนวความคิดว่า การมีส่วนร่วมเป็นสิทธิของประชาชนต่อการตัดสินใจนโยบายที่เกี่ยวกับการจัดสรร (Allocation) และ

การใช้ประโยชน์ (Utilization) ของทรัพยากรเพื่อการผลิต ซึ่งเป็นความจำเป็นที่ประชาชนต้องเข้าร่วมในการวางแผน เพื่อการกินคืออยู่ดี และสามารถตอบสนองต่อสิ่งที่เข้าถึงซึ่งการพัฒนาให้คนจนได้รับประโยชน์เพื่อการผลิต การบริการ และสิ่งอำนวยความสะดวกสาธารณะ (ทิวทอง หงส์วิวัฒน์ ,2527, 2)

การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะของการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล เป็นกระบวนการที่กลุ่มเป้าหมายได้รับโอกาสและใช้โอกาสที่ได้รับ แสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิด แก้ไขปัญหาความต้องการของตน โดยการช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกน้อยที่สุด (ทองศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ, 2532, 76) แต่ เสรี พงศ์พิศ (2548) สรุปว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนมีความหมายสำคัญที่การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในการกำหนดนโยบาย การบริหารจัดการทรัพยากร การบริหารจัดการชุมชน คน ทุนของชุมชน จึงต้องมีการแยกแยะเนื้อหาและรูปแบบของ การมีส่วนร่วมของประชาชน ให้เหมาะสมกับแต่ละเรื่อง พร้อมกับวิธีการและกระบวนการที่เหมาะสม “การมีส่วนร่วมของประชาชนคือการแสดงออกถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของชุมชนในการจัดการทุนชุมชน จัดการชีวิตของตนเอง”

กล่าวโดยสรุป การมีส่วนร่วมของประชาชนคือ การที่ประชาชนได้ร่วมกระบวนการของการแสดงความคิดเห็น วางแผน ปฏิบัติ ตัดสินใจ ประเมินผลและการแก้ไขปัญหาความต้องการในกลุ่มสังคมของตนโดยวิธีการของกลุ่มซึ่งเป็นการจัดการ โดยพึ่งตนเองให้มากที่สุด

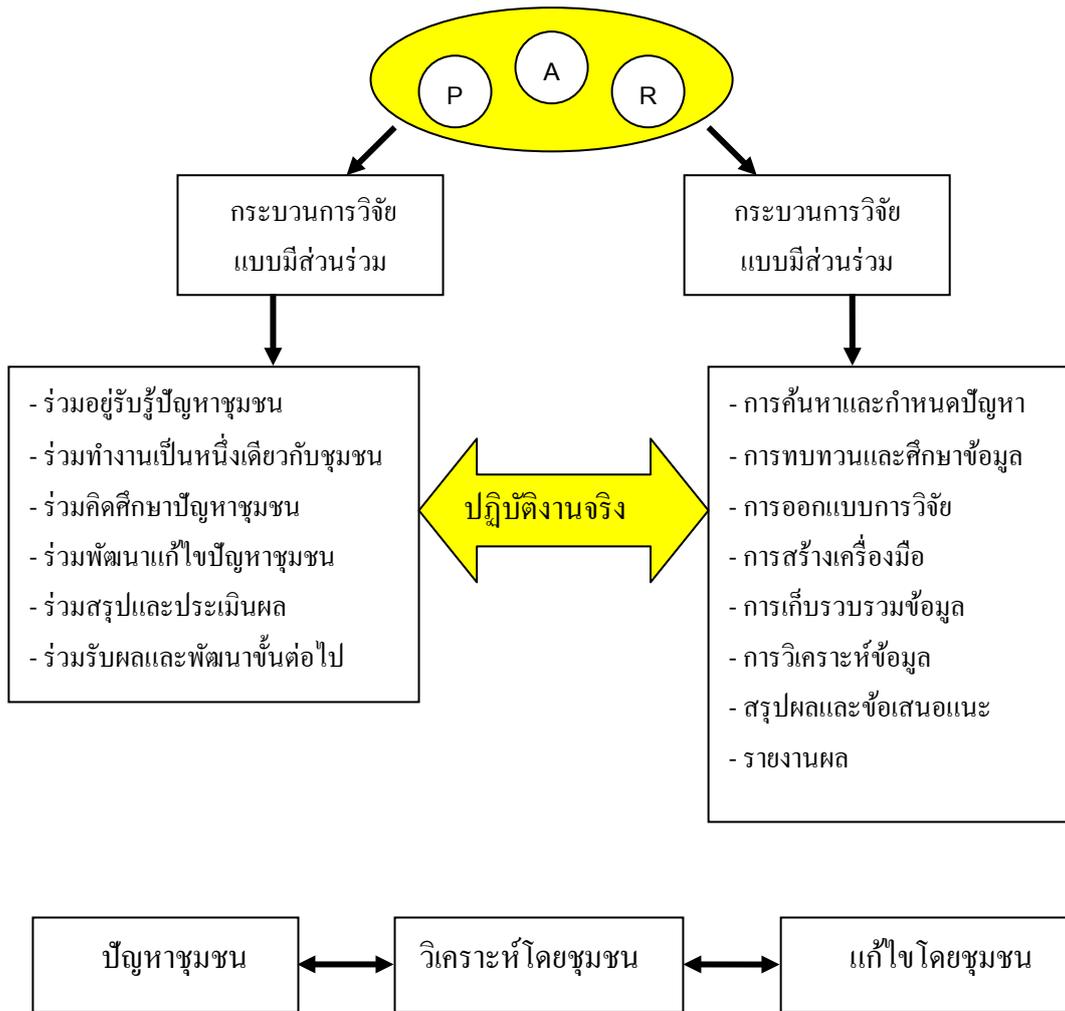
การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เป็นกระบวนการของการทำงานร่วมกัน ต้องอาศัยการสืบสวนหาปัญหาและข้อโต้แย้ง ร่วมกัน เป็นกลุ่มวิเคราะห์สาเหตุแห่งปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง วัฒนธรรม ส่วนบุคคลรวมกันเป็นกลุ่ม และเหนือสิ่งอื่นใดต้องปฏิบัติงานร่วมกันอย่างเป็นกลุ่ม ในการแก้ปัญหาหนึ่ง ๆ ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง วิธีการที่ให้ผู้ถูกวิจัยเข้ามามีส่วนร่วมวิจัยเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน จากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง กับกิจกรรมการวิจัย นับตั้งแต่การระบุปัญหาการดำเนินการ การช่วยให้ข้อมูลและช่วยวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนช่วยหาวิธีแก้ไขปัญหาหรือส่งเสริมกิจกรรมนั้นๆ ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ข้อมูลในการวิจัยทุกขั้นตอน ผู้วิจัยหรือชาวบ้านจะมีส่วนร่วมด้วย เริ่มตั้งแต่ชาวบ้านเป็นผู้ร่วมกำหนดปัญหาของชุมชนและหาผู้ทางในการแก้ปัญหา

กระบวนการวิจัยดำเนินไปในลักษณะการแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัย เพื่อให้ข้อมูลสรุปเป็นขั้น ๆ กระบวนการสังเคราะห์ข้อสรุปเป็นเชิงภาษาวิธี (Dialects) ชาวบ้านจะค่อย ๆ เรียนรู้ด้วยตนเอง ด้วยวิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วมนี้ ข้อมูลที่ได้จะมีความชัดเจน สะท้อน

ความคิดอ่านของชาวบ้าน ตลอดจนนิสัยใจคอ ความต้องการและแบบแผนการดำเนินชีวิตของเขา ซึ่งการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นวิธีสนับสนุนให้ชาวบ้านหรือตัวแทนในชุมชน เป็นคนสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับตนเองและชุมชนได้ โดยการศึกษารเรียนรู้ การหาข้อมูล การศึกษา วิเคราะห์ปัญหา รวมถึงการแก้ไขปัญหาที่กำลังประสบอยู่ โดยร่วมกันวางแผนและกำหนดแผน และโครงการ พร้อมทั้งปฏิบัติตามแผนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการแก้ไขปัญหา โดยจัดทำ โครงการหรือกิจกรรมใด ๆ ในสิ่งที่ตนคิดว่าสามารถนำไปสู่ การแก้ไขปัญหาได้ถูกต้องตามความต้องการ ประกอบกับมีการใช้ภูมิปัญญาและทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน (สุภางค์ จันทวานิช , 2537, 67)

สิทธิรัฐ ประพุทธนิติสาร (2545, 17 - 18) กล่าวว่าไว้ว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นวิธีการที่น่าจะเหมาะสมที่สุดสำหรับการพัฒนาหรือแก้ปัญหาของคนที่อยู่กับปัญหาในบริบทของชุมชน โดยมีผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างน้อย 3 ฝ่าย คือ ชาวบ้าน นักพัฒนาที่มาจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน และนักวิชาการที่เป็นนักวิจัยเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชุมชน โดยมีกระบวนการที่เฉพาะเจาะจง (Specific paradigm) กับปัญหาหนึ่ง และเชื่อว่าเป้าหมาย คือ การแก้ไขปัญหาและการพัฒนาใหม่หรือปรับปรุงข้อค้นพบ / ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ซึ่งเป็นแนวทางที่จะทำให้เกิดทฤษฎีที่เหมาะสมกับปัญหา รวมทั้งมีวิธีการวิจัยที่เหมาะสม โดยร่วมใช้กระบวนการ PAR เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพความสามารถในการวิเคราะห์และแก้ปัญหากลุ่มที่อยู่กับปัญหาให้ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน จากแนวคิดในการพัฒนาประเทศในยุคปัจจุบันที่มุ่งพัฒนาประชาชนให้มีส่วนร่วม และมีการวิจัยแบบมีส่วนร่วมไปด้วยนั้น เมื่อนำแนวคิด 2 อย่างนี้มาเชื่อมโยงกันจะเกิดแนวคิดใหม่คือ การวิจัยและพัฒนาแบบมีส่วนร่วมซึ่งหมายความว่าประชาชนในท้องถิ่น ถ้ามาร่วมทำการวิจัยเพื่อค้นหาความจริงหรือเพื่อคิดสร้างแผนการทำงาน อันจะนำไปสู่การปฏิบัติการ ในการแก้ปัญหของท้องถิ่น ซึ่งเป็นแผนการพัฒนาที่ประชาชนร่วมกันคิด ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลความจริง และมีความเป็นไปได้จะเป็นการประกันว่ากิจกรรมการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ที่ ประชาชนช่วยกันทำนั้น เป็นการวิจัยที่มีทิศทางไปสู่การพัฒนา(สำนักมาตรฐานการศึกษาและสำนักมาตรฐานอุดมศึกษา, 2545, 253 - 254) ดังภาพที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการวิจัยกับการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ดังแสดงในภาพที่ 1-2

ภาพที่ 1-2 ความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการวิจัยกับการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม
ที่มา : สำนักมาตรฐานการศึกษาและสำนักมาตรฐานอุดมศึกษา (2545, 253 – 254)

ไพโรจน์ ชลาริ กษ (2548, 20-21) อธิบายไว้ว่า หากพิจารณาในรูปของกระบวนการวิจัย การมีส่วนร่วมของฝ่ายต่าง ๆ สามารถระบุได้ตามลำดับขั้นหรือกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้หลายขั้นตอน ซึ่งช่วยให้เห็นบทบาทหน้าที่ของผู้เข้าร่วมการวิจัยแต่ละฝ่ายได้อย่างชัดเจน และในทางปฏิบัติแล้ว กระบวนการวิจัยก็ต้องดำเนินไปโดยความร่วมมือกับทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับขั้นตอนตั้งแต่ต้นจนจบสิ้นกระบวนการ ดังต่อไปนี้

1. **ขั้นการศึกษาบริบท** ในขั้นนี้ นักวิจัยจะทำการกำหนดพื้นที่หรืออาณาบริเวณที่จะทำการศึกษาวิจัยเพื่อทำประชาคม โดยมีนักพัฒนาประชาสัมพันธ์ชักชวนให้ชาวบ้านเข้าร่วม และชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมการวิจัย

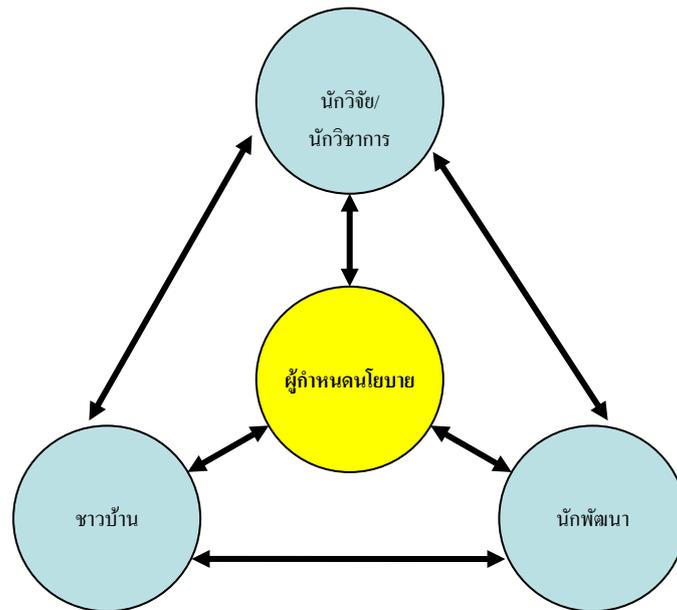
2. **ขั้นกำหนดปัญหา** ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยสรุปคำถามหรือปัญหา รวมทั้งอธิบายเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการแก้ไขปัญหาให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้เห็นภาพและเกิดความเข้าใจตรงกัน

ส่วนนี้ ก็พัฒนาทำความเข้าใจประเด็นปัญหาละมองถึงผลของการวิจัยได้อย่างชัดเจน และครอบคลุมส่วนที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ และชาวบ้านได้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อให้ข้อมูล และแสดงความคิดเห็น/ความต้องการ ซึ่งโดยความเป็นจริงแล้ว การวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับสภาพจริงที่เกิดขึ้นหรือสอดคล้องกับความต้องการพัฒนาที่ประสงค์ได้นั้น ย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นการที่นักวิจัยจะต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีกับประชาชนในชุมชนท้องถิ่น รวมถึงการสร้างความตระหนักในบทบาทและความสำคัญของการมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย ขึ้นการกำหนดปัญหาาร่วมกับชาวบ้านในชุมชน จึงเป็น เรื่องสำคัญที่ผู้วิจัยจะต้องดำเนินการให้เกิดผลอย่างแท้จริง ก่อนจะเริ่มดำเนินงานในขั้นตอนอื่น

3. **ขั้นการวางแผนปฏิบัติงานวิจัย** ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยจัดทำขั้นตอนการปฏิบัติงานวิจัยให้ชัดเจน รวมทั้งระบุว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำวิจัยแต่ละฝ่ายจะมีส่วนร่วมอะไร และอย่างไร เมื่อใดบ้าง พร้อมทั้งแผนการปรับปรุงหรือปรับเปลี่ยนวิธีการวิจัย ส่วนนักพัฒนาจะเข้าร่วมปฏิบัติการวิจัยโดยติดตามผลการดำเนินงานวิจัยทุกขั้นตอน และคอยตรวจสอบผลของการดำเนินงานว่ามีสิ่งใดที่ผิดพลาด หรือไม่เป็นไปตามแผนหรือเป้าหมาย หรือมีสิ่งใดที่เกิดแทรกซ้อนขึ้นมาหรือไม่ โดยชาวบ้านนั้น จะเข้ามีส่วนร่วมลงมือในการปฏิบัติงานวิจัยตามแผน และตรวจสอบผลว่าพึงพอใจหรือไม่

4. **ขั้นการติดตาม ตรวจสอบและปรับปรุง** รวมทั้งการแก้ไขระหว่างการปฏิบัติงานวิจัย ในขั้นนี้ นักวิจัยที่ส่วนร่วมโดยการพิจารณาหาทางปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วม โดยอาศัยข้อมูลจากทุกฝ่าย แล้วนำมาทำการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมาย โดยนักพัฒนาจะเข้ามีส่วนร่วมด้วยการตรวจสอบผลการปฏิบัติงานวิจัยและประเมินว่าผลที่เกิดขึ้นเป็นไปตามเป้าหมายหรือไม่ เป็นต้น และประชาชนหรือชาวบ้านจะเข้าร่วมด้วยการรับรู้ถึงการปรับเปลี่ยนการปฏิบัติงานตามที่นักวิจัยกำหนด รวมทั้งให้ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) ที่แสดงถึงความพึงพอใจและความสำเร็จของการดำเนินการวิจัย

5. **ขั้นการสรุปผลการวิจัย** ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยจะทำการสรุปผลการวิจัย และเรียบเรียงเป็นรายงานการวิจัยออกเผยแพร่ นักพัฒนามีส่วนร่วมด้วยการรับทราบและตรวจสอบประเมินผลการวิจัยว่าประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด มีปัญหาและอุปสรรคอย่างไรบ้าง โดยชาวบ้านเข้ามีส่วนร่วมด้วยการให้ข้อมูลย้อนกลับผลของการวิจัยว่าพึงพอใจและได้ผลตามที่คาดหวังไว้หรือไม่ และแสดงความคิดเห็นอื่นประกอบข้อมูลด้วยว่าเพราะเหตุใด

ภาพที่ 1-3 แสดงการมีส่วนร่วมของฝ่ายต่าง ๆ ในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ
ที่มา ไพโรจน์ ชลารักษ์ (2548, 20)

สรุปได้ว่า การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา วิธีการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการผสมผสานทฤษฎีและแนวคิดที่ต่างกันของนักวิจัยและพัฒนาสอดคล้องกับเงื่อนไขที่เป็นไปได้ในการปฏิบัติของผู้ที่ปฏิบัติหรือผู้ดำเนินงาน จึงเป็นกระบวนการวิจัยจะสะท้อนความจริงที่มีความแตกต่างหลากหลาย ได้ดี โดยไม่มีรูปแบบตายตัว เป็นการพัฒนาจากฐานรากซึ่งจะส่งผลทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่องเส้นทางและ โปรแกรมการท่องเที่ยวของภาคเหนือ อรพิน สันติธีรากุล ทักษิณา คุณานุรักษ์ และอภิชาติ ชมพูนุช (2550) พบว่าโปรแกรม การท่องเที่ยวในภาคเหนือ ปัจจุบันกระจุกตัวอยู่ในภาคเหนือตอนบน หลังการคัดเลือกและจัด โปรแกรมรูปแบบใหม่แล้ว โปรแกรมการท่องเที่ยวก็ยังคงกระจุกตัวอยู่ในภาคเหนือตอนบน โดยโปรแกรมการท่องเที่ยวเป็น โปรแกรมเชิงผสมมากกว่าเชิงเดี่ยว ส่วนพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทาง แบบอิสระและแบบ กลุ่มมีความแตกต่างกันที่นักท่องเที่ยวแบบอิสระให้ความสำคัญด้านความสวยงามของแหล่งท่องเที่ยวเป็นลำดับแรกส่วนนักท่องเที่ยวแบบกลุ่มให้ความสำคัญด้านความปลอดภัยในการเดินทางเป็นลำดับแรก

ส่วนเส้นทางการท่องเที่ยวแบบจับจ่ายสินค้าศิลปหัตถกรรม อภิโชค เลขะกุล (2547) ศึกษาพบว่าหัตถกรรมที่ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นของของแต่ละชุมชนแสดงว่า ลักษณะดั้งเดิมบางประการเป็นที่ชื่นชอบของนักท่องเที่ยว และลักษณะที่ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นคือ ลักษณะสภาพแวดล้อมแบบพื้นถิ่น กิจกรรมและบรรยากาศการผลิต ความเขียวชอุ่มของพืชพรรณและความร่มรื่น จุดนัดพบและการเพอร์นิเจอร์ประกอบอาคารที่มีลักษณะเก่าที่มีลักษณะดั้งเดิม และการจัดแสดงสินค้าที่มีสีสันและหลากหลาย การวิเคราะห์มีพื้นฐานมูลของการรับรู้ต่อสภาพแวดล้อมของชุมชนของนักท่องเที่ยวโดยใช้ Factor analysis ได้ผลออกมาเป็น 7 มิติได้แก่ มิติที่ 1 ถนนและลานคอนกรีต มิติที่ 2 กิจกรรมการผลิต มิติที่ 3 ซอยธรรมชาติ ทางเข้าหมู่บ้านพื้นถิ่น มิติที่ 4 ทางเดินหน้าร้านขายสินค้าชิ้นเล็ก ๆ มิติที่ 5 ร้านค้าสบอฝักดอง มิติที่ 6 หน้าร้านพื้นถิ่นและไม้ประดับ และมิติที่ 7 ลานโล่ง หลังคา หน้าจั่ว รูปแบบจากมิติที่ได้แสดงให้เห็นว่า ชุมชนทั้งสามแห่งยังไม่มีอัตลักษณ์ที่ชัดเจน หากแต่เป็นความแตกต่างทางรูปแบบย่อย ๆ ซึ่งเป็นลักษณะร่วมระหว่างชุมชน และจากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ด้วยสมการถดถอยพหุตัวแปร (Multiple Linear Regression) ยังพบว่าปัจจัยบางประการทางการตลาด การท่องเที่ยวและลักษณะส่วนบุคคลของนักท่องเที่ยวมีผลต่อความชื่นชอบต่อมิติทางกายภาพต่าง ๆ และสามารถที่จะใช้ในการเพิ่มความชื่นชอบให้กับลักษณะทางกายภาพที่ต้องการได้ การสรุปผลการวิจัยนำไปสู่คำแนะนำสำหรับการพัฒนาซึ่งได้แก่การเสริมสร้างอัตลักษณ์ให้กับชุมชน การอนุรักษ์ ลักษณะดั้งเดิมที่รับรู้ได้ และได้รับความนิยมเพิ่มขึ้น การปรับปรุงส่วนที่ได้รับความนิยมชื่นชอบต่ำ การใช้รูปแบบ ลักษณะ องค์ประกอบที่นักท่องเที่ยวรับรู้ได้และเป็นที่ยอมรับ การนำเสนอประสบการณ์การท่องเที่ยวที่เป็นระบบ การสาธิตวิธีผลิตและการมีส่วนร่วมในการทดลองผลิตคำแนะนำในการพัฒนาถูกนำไปใช้ในการนำเสนอแผนที่แสดงแนวทางการพัฒนาพื้นที่และองค์ประกอบต่าง ๆ ของทั้งสามชุมชน และแผนที่ท่องเที่ยวที่แสดงเส้นทางปัจจุบันและเส้นทางที่แนะนำสำหรับนักท่องเที่ยว

มิ่งสรรพ ขาวสอาดและคณะ (2551, 225-232) ศึกษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการโลจิสติกส์การท่องเที่ยวระดับเมือง ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ในนครหลวงเวียงจันทน์ และเมืองหลวงพระบางของ สปป. ลาว กรุงพนมเปญและเสียมเรียบในประเทศกัมพูชา กรุงย่างกุ้ง ประเทศสหภาพพม่า และจังหวัดเชียงใหม่ ในประเทศไทย พบว่ากลุ่มนักท่องเที่ยวแบบกรู๊ปทัวร์มีความพึงพอใจมากกว่ากลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางแบบอิสระในทุกประเทศ

ด้านความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน รัชญาทิพย์ ศรีพนา และคณะ (2550) พบว่าความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวระหว่างไทย - ลาวและเวียดนามบนเส้นทางหมายเลข 9 ยังต้องร่วมมือในประเด็นหลักๆคือ การอำนวยความสะดวกในการเดินทางท่องเที่ยว ความร่วมมือในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและในการพัฒนาการตลาด การพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว การลงทุนด้านการท่องเที่ยว การจัดตั้งคณะกรรมการร่วมไทย- เวียดนามด้านการท่องเที่ยว ระดับชาติ การจัดตั้งคณะกรรมการร่วมไทย-

เวียนตามด้านการท่องเที่ยวระดับจังหวัด การจัดตั้งคณะกรรมการช่วยเหลือในการแนะนำ ติดตามตรวจสอบการปฏิบัติงาน การจัดประชุมสัมมนา ร่วมมือในการจัดมาตรการด้านความปลอดภัย และในส่วนของประเทศไทยควรจัดตั้งหน่วยกิจการต่างประเทศของจังหวัดที่ติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งมุกดาหารและนครพนม

ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวนั้น วรรณะ รัตนพงษ์ (2548) ศึกษาพบว่า ชุมชนตำบลบ้านดู่ มีความพร้อมอย่างยิ่ง แหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ และความร่วมมือของชุมชนจากทุกฝ่ายสามารถประมวล ทูลทางสังคม ที่ชุมชน นำเสนอ รวบรวมและร่วมกันจัดทำเส้นทางท่องเที่ยว ประกอบด้วย น้ำตกโป่งพระบาทในเขตอุทยานแห่งชาติลำน้ำงึม (ที่สามารถเชื่อมเส้นทางเดินป่าต่อไปยังเขตอื่น ๆ ได้) อ่างเก็บน้ำห้วยฝาย น้ำพุร้อนโป่งพระบาท รอยพระพุทธบาทในวัดป่าค้อยพระบาท วัฒนธรรมชนเผ่าลาหู่ วัฒนธรรมชนเผ่าปกากะญอ วัฒนธรรมคนพื้นเมืองล้านนา วัฒนธรรมที่สืบเนื่องมาแต่ศาสนาพุทธ คริสต์และการนับถือผีและจุดชมวิวยอดดอย นอกจากนี้พื้นที่ศึกษายังมีความพร้อมในด้านสาธารณูปโภคและบุคลากรจากทุกภาคส่วนเป็นอย่างดี ในขั้นตอนสุดท้ายของการดำเนินงานวิจัยชุมชนได้ร่วมกันจัดตั้งคณะกรรมการการท่องเที่ยวของชุมชนขึ้น และได้ทดลองนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวร่วมกันอีกด้วย

ส่วนการท่องเที่ยวภายในชุมชนเกษตร ยุพาพร ชัยศิริ (2549) ศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาการท่องเที่ยว เชียงเกษตร ในตำบลไทรน้อย อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี โดยศึกษาระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว 4 ด้าน ได้แก่ การค้นหาปัญหา การวางแผนดำเนินกิจกรรม การลงทุนและปฏิบัติตามและการติดตามผล ประเมินผล พบว่าเกษตรกรมีส่วนร่วมน้อยในทุกด้าน เมื่อมองในภาพรวมแล้ว เกษตรกรมีส่วนร่วมในระดับน้อย ส่วนปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร พบว่ามีปัจจัยที่เกี่ยวข้องได้แก่ รายได้จากบริการทางการท่องเที่ยว ทักษะของเกษตรกรต่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตร การได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว ทักษะของเกษตรกรต่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตร การได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมทางการเกษตรของเกษตรกร ซึ่งปัจจัยส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์ในเชิงบวก กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว มีเพียงปัจจัยเดียวเท่านั้นที่มีความสัมพันธ์ในเชิงลบ คือ ปัญหาในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ส่วนปัญหาและข้อเสนอแนะพบว่า เกษตรกรมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ การไม่มียานพาหนะในการเดินทางไปร่วมประชุม ไม่มีความรู้ทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ไม่มีผลผลิตไปจำหน่าย มีภาระมาก และมีบ้านอยู่ห่างไกลจากแหล่งท่องเที่ยว เกษตรกรมีข้อเสนอแนะคือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้อำนาจแก่ชาวบ้านในการบริหารจัดการและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวมากกว่านี้ ควรให้ความสำคัญกับการประชาสัมพันธ์แก่นักท่องเที่ยวและชี้ให้เกษตรกรเห็นถึง ประโยชน์ของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร รวมทั้งสนับสนุนให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น

จากแนวความคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังที่กล่าวมา ทำให้เห็นภาพได้ว่า การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่นอำเภอเชียงแสน เพื่อ เชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน มีองค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยการประเมินจากศักยภาพจากองค์ประกอบที่สรุปได้ดังนี้ คือ สิ่งดึงดูดใจ (Attractions) การเข้าถึง (Accessibility) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) และการบริการเสริมที่คนในท้องถิ่นเป็นผู้จัดหาขึ้นมาเอง (Ancillary Service) และจากแนวคิดของ สตีเฟน เจ เพจ และ จอห์นนี่ คอนเนล (2006) ได้พูดถึงจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยว หรือ จุดมุ่งหมายของการท่องเที่ยว โดยมองที่ 6 As ได้แก่ การมีรายการท่องเที่ยวแบบเบ็ดเสร็จ (Available packages) มีการเข้าถึง (Accessibility) มีสิ่งดึงดูดใจที่สวยงาม สนุกสนาน (Attractions) มีสิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) มีกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยว (Activities) และ มีการบริการในเรื่องการเงิน (Ancillary service) อย่างไรก็ตามในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว จะต้องนำเอาแนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเข้ามาเป็นกระบวนการบูรณาการ ทั้งนี้เป็นกระบวนการทำงานร่วมกันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการวิจัย โดยดำเนินไปในลักษณะการแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างชาวบ้านกับ ซึ่งจะเป็นการเรียนรู้และสร้างประสบการณ์ให้แก่นักวิจัยและชุมชนในพื้นที่ จากการศึกษาค้นคว้าในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนั้น ทำให้มองเห็นกระบวนการวิจัยความร่วมมือ และมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น จะสร้างให้ทุกภาคส่วนได้ร่วมกันพัฒนาการท่องเที่ยวทุกด้าน ได้แก่ การมองถึงปัญหา การวางแผนกิจกรรม การลงทุน การปฏิบัติตามและการติดตามประเมินผลโดยชุมชน เพื่อชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของการพัฒนาอย่างยั่งยืน